

TÜBİTAK 1001 Projesi

ÇALIŞTAY

Risaleleri Işığında İbn Sînâ Felsefesine Yeni Bakışlar

26-27 HAZİRAN 2026
Zeyrek Salonu

40
.yılı
BİLİM
VE
SANAT
VAKFI

Bilim ve Sanat Vakfı
Risaleleri Işığında İbn Sinâ Felsefesine Yeni Bakışlar
26-27 HAZİRAN 2026
Program ve Özet Kitapçığı

Yayına Hazırlayan
M. Cüneyt Kaya
Adnan Gürsoy
Fatma Karaismail

Yayın Yılı: 2026
Yayın Yeri: İstanbul
Yayın Türü: E-Kitap

ISBN: 978-625-9238-16-6

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika no: 15813

BİLİM VE SANAT VAKFI
Vefa Cad. No:41 34134 Fatih/İSTANBUL
Telefon: +90 212 528 22 22
Faks: +90 212 513 32 20
E-Posta: bilgi@bisav.org.tr

Bu çalıştay TÜBİTAK tarafından desteklenen “Bağlamı İçinde İbn Sinâ: Hayatı, Şahsî İlişkileri ve Yazışmaları Etrafında İbn Sinâ’yı Yeniden Konumlandırmak” başlıklı proje (125K818) kapsamında düzenlenmiştir.

ÇALIŞTAY
RİSALELERİ İŞİĞİNDA
İBN SÎNÂ FELSEFESİNE
YENİ BAKIŞLAR

26-27 HAZİRAN 2026

Program ve Özet Kitapçığı

**BİLİM
VE
SANAT
VAKFI**

KLASİK

İÇİNDEKİLER

DÜZENLEME KURULU	8
KATILIMCILAR.....	8
ÇALIŞTAY PROGRAMI.....	11

TEBLİĞ ÖZETLERİ

ALİYE GÜLER

İbn Sînâ'nın Meçhul Kalmış Bir Mantık Metni:

Nüketü'l-mantık'ın Aidiyeti ve Yazım Tarihi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme..... 15

BEHEŞTİ ZEHRA KUBİLAY AY

İnsanî Nefsin Ölümsüzlüğü Nasıl Kanıtlanabilir? *el-Cümel mine'l-edilleti'l-*

muhakkaka li-bekâi'n-nefsi'n-nâtika ve İbn Sînâ Külliyyatındaki Yeri..... 16

BURAK VEYSEL ERMAN

İsbâtü'n-nübüvvât'ı İbn Sînâ'yla İlişkilendirmenin İmkânı:

Nübüvvet Temellendirmesi Bağlamında Bir Değerlendirme..... 16

BÜŞRA VARIR

Felsefeyi Sembollerle Anlatmanın İmkânı: *Risâletü't-tayr* Örneği 17

CEMALETTİN ERGÜN

Diyalektik Akıl Yürütmenin Sınırları:

İbn Sînâ'nın Kelâma Yönelik Metodolojik Eleştirileri 17

EMİNE TUĞBA AKAR

Bir Muammanın Peşinde: *er-Risâletü'l-mûceze fî usûli'l-*

mantık ve Fî usûli 'ilmi'l-burhân Arasındaki Yapısal İlişki Üzerine 18

FATMA KARAİSMAİL

İbn Sînâ'nın Modal Kıyas Teorisi ve Kaynakları:

Beyânu zevâti'l-cihe Bağlamında Bir İnceleme 19

FEYZANUR ÖZYURT

Filozofun Tevhidi: İbn Sînâ'nın *el-Hutbetü't-tevhîdiyye*'si Üzerine Bir İnceleme20

HALİL İBRAHİM ŞEN

İbn Sînâ'nın *Fî'l-ecrâmi'l-ulviyye*'deki Felsefe Tarihi Tasavvuru.....20

KÜBRA BİLGİN TIRYAKI

Meşşâî Bilimin Sınırları: Bîrûnî'nin İbn Sînâ'ya Yönelttiği Sorular ve İtirazlar.....21

MUHAMMED BURAK BAKIR

Himaye, Epistemik Şiddet ve İftira: İbn Sînâ'nın Entelektüel Alan Mücadelesi 22

MUHLİS SÖNMEZ

İbn Sînâ'yı Eş'arîlik Karşısında Konumlandırmak:

el-Arşîyye'yi Gerçekten İbn Sînâ mı Yazdı?..... 22

NİSANUR ÇEKMECE

Risâle fi'l-kelâm 'ale'n-nefsi'n-nâtıka'yı İbn Sînâ mı Yazdı?

Mizaç Teorisi Bağlamında Bir Değerlendirme..... 23

NUREFŞAN ÇALIŞKAN ORDU

Yaratılış Harfler Üzerinden Okumak: *Nevrûziyye Risalesi* Bağlamında Bir İnceleme 24

RIZA TEVFİK KALYONCU

İbn Sînâ'nın *Kıyâ'ya Mektubu* ve Nefsin Mahiyeti Problemi..... 24

SEYYİDE MERVE ÖZÇELİK

Ahvâlî'n-nefs'te Nübüvvet: Otantiklik Tartışmaları Bağlamında Bir İnceleme 25

SULTAN KOÇAK

Aşk ve Yetkinlik: İbn Sînâ'nın Nefs-Beden Teorisinde Aşkın Konumu..... 26

SÜMEYYE AYDIN KOTS

İbn Sînâ Şârihlere Karşı: Cevher, Araz, Sûret Etrafındaki Bir Tartışmanın Analizi 26

ŞULE SEVİM

Mutluluk Metafiziği: *Risâletü't-tuhfe*'de İlâhî Feyz, Nefsin Arınması ve Kurtuluş 27

TALHA ÇETİN

Filozofun Dilinde Vahiy: İhlâs Sûresini İbn Sînâ Metafiziğiyle Okumak..... 27

TARIK LİKOĞLU

İbn Sînâ'nın Mantık Notları: *el-İşâre ilâ 'ilmi'l-mantık*'ın Mukayeseli Analizi 28

VEYSEL CUŞKUN

Kabir Ziyareti Felsefeye Konu Olabilir mi? *Risâle fî ziyâreti'l-kubûr ve sebebi icâbeti'd-du'â* Bağlamında İbn Sînâcı Nefs Teorisinin Uzanımları 29

YÜZER YAŞAR

A'lâ Sûresi Tefsiri Kime Ait?

İbn Sînâ'dan Fahreddin er-Râzî'ye Uzanan Bir Aidiyet Tartışması 29

ZEYNEP BÜŞRA DEMİRÖRS

Astroloji Bir Bilim Olabilir mi? İbn Sînâ'nın Astroloji Eleştirisinin Temelleri 30

PROJE TANITIMI

BAĞLAMI İÇİNDE İBN SÎNÂ: HAYATI, ŞAHSÎ İLİŞKİLERİ VE

YAZIŞMALARI ETRAFINDA İBN SÎNÂ'YI YENİDEN KONUMLANDIRMAK 31

DÜZENLEME KURULU

M. Cüneyt Kaya

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü

Adnan Gürsoy

Dr. Öğr. Ü., Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Fatma Karaismail

Dr. Öğr. Ü., Marmara Üniversitesi Felsefe Bölümü

Cemallettin Ergün

Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü

Nisanur Çekmece

Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi

Zehra Dilek

Bilim ve Sanat Vakfı

Şule Sevim

Bilim ve Sanat Vakfı

KATILIMCILAR

Aliye Güler

Arş. Gör. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Beheşti Zehra Kubilay Ay

Doktora öğrencisi, Ankara Üniversitesi

Burak Veysel Erman

Arş. Gör., Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
/ Doktora öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Büşra Varır

Arş. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
/ Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi

Cemallettin Ergün

Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü

E. Burak Şaman

Doç. Dr., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Felsefe Bölümü

Emine Tuğba Akar

Yüksek lisans öğrencisi, Marmara Üniversitesi

Fatma Karaismail

Dr. Öğr. Ü., Marmara Üniversitesi Felsefe Bölümü

Feyzanur Özyurt

Yüksek lisans öğrencisi, İstanbul Üniversitesi

Halil İbrahim Şen

Doktora öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Harun Kuşlu

Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hümeyra Özturan

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kübra Bilgin Tiryaki

Dr. Öğr. Ü., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

M. Zahit Tiryaki

Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Felsefe Bölümü

Muhammed Burak Bakır

Doktora öğrencisi, Princeton Üniversitesi

Muhlis Sönmez

Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

/ Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi

Mustakim Arıcı

Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Felsefe Bölümü

Nisanur Çekmece

Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi

Nurefşan Çalışkan Ordu

Doktora öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Ömer Mahir Alper

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Rıza Tefvik Kalyoncu

Dr. Öğr. Ü., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Seyyide Merve Özçelik

Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi

Sultan Koçak

Arş. Gör., Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
/ Doktora öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Sümeyye Aydın Kots

Doktora öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Şule Sevim

Yüksek lisans öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Talha Çetin

Doktora öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tarık Likoğlu

Arş. Gör. - Doktora öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Bilim Tarihi Enstitüsü

Veysel Cuşkun

Arş. Gör. - Doktora öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yasin Apaydın

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüzer Yaşar

Yüksek lisans öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Zeynep Büşra Demirörs

Arş. Gör., Bartın Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
/ Doktora öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ÇALIŞTAY PROGRAMI

26 Haziran 2026 Cuma
Zeyrek Salonu

10:00-10:30 Kayıt ve Açılış

I. Oturum

Gölgede Kalmış Metinler Işığında İbn Sînâ Mantığı

10:30-12:10

Oturum Başkanı

Harun Kuşlu

- İbn Sînâ'nın Modal Kıyas Teorisi ve Kaynakları:
Beyânu zevâti'l-cihe Bağlamında Bir İnceleme / Fatma Karaismail
- İbn Sînâ'nın Meçhul Kalmış Bir Mantık Metni: *Nüketü'l-mantık*'ın Aidiyeti ve Yazım Tarihi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme / Aliye Güler
- İbn Sînâ'nın Mantık Notları: *el-İşâre ilâ 'ilmi'l-mantık*'ın Mukayeseli Analizi / Tarık Likoğlu
- Bir Muammanın Peşinde: *er-Risâletü'l-mûceze fî usûli'l-mantık* ve *Fî usûli 'ilmi'l-burhân* Arasındaki Yapısal İlişki Üzerine / Emine Tuğba Akar

12:10-14:00

Öğle Arası

II. Oturum

Kelâm, Diyalektik ve Mutluluk

14:00-15:15

Oturum Başkanı

Ömer Mahir Alper

- Diyalektik Akıl Yürütmenin Sınırları: İbn Sînâ'nın Kelâma Yönelik Metodolojik Eleştirileri / Cemallettin Ergün

- İbn Sînâ'yı Eş'arîlik Karşısında Konumlandırmak:
*el-'Arşîyye'*yi Gerçekten İbn Sînâ mı Yazdı? / Muhlis Sönmez
- Mutluluk Metafiziği: *Risâletü't-tuhfe'*de İlähî Feyz, Nefsin Arınması ve Kurtuluş / Şule Sevim

15:15-15:45

Ara

III. Oturum

İbn Sînâ'da Bilimin Mahiyeti ve Sınırları

15:45-17:25

Oturum Başkanı

Mustakim Arıcı

- İbn Sînâ'nın *Fi'l-ecrâmi'l-'ulviyye'*deki Felsefe Tarihi Tasavvuru / Halil İbrahim Şen
- İbn Sînâ Şârihlere Karşı: Cevher, Araz, Sûret Etrafındaki Bir Tartışmanın Analizi / Sümeyye Aydın Kots
- Meşşâi Bilimin Sınırları: Bîrûnî'nin İbn Sînâ'ya Yönelttiği Sorular ve İtirazlar / Kübra Bilgin Tiryaki
- Astroloji Bir Bilim Olabilir mi? İbn Sînâ'nın Astroloji Eleştirisinin Temelleri / Zeynep Büşra Demirörs

27 Haziran 2026 Cumartesi
Zeyrek Salonu

IV. Oturum

Aidiyet Sorunu Bağlamında İbn Sînâ Risaleleri

11:00-12:40

Oturum Başkanı

Yasin Apaydın

- *İsbâtü'n-nübüvvât'*ı İbn Sînâ'yla İlişkilendirmenin İmkânı: Nübüvvet Temellendirmesi Bağlamında Bir Değerlendirme / Burak Veysel Erman
- *Ahvâlü'n-nefs'te* Nübüvvet: Otantiklik Tartışmaları Bağlamında Bir İnceleme / Seyyide Merve Özçelik

- *Risâle fi'l-kelâm ale'n-nefsi'n-nâtıka'yı* İbn Sînâ mı yazdı? Mizaç Teorisi Bağlamında Bir Değerlendirme/ Nisanur Çekmece
- *A lâ Sûresi Tefsiri* Kime Ait? İbn Sînâdan Fahreddin er-Râzî'ye Uzanan Bir Aidiyet Tartışması / Yüzer Yaşar

12:40-14:00

Öğle Arası

V. Oturum

Beden, Mizaç ve Ölümsüzlük: İbn Sînâ Külliyyatında İnsanı Nefs

14:00-15:15

Oturum Başkanı

M. Zahit Tiryaki

- İbn Sînâ'nın *Kiyâ'ya Mektubu* ve Nefsin Mahiyeti Problemi / Rıza Tefvik Kalyoncu
- İnsanı Nefsin Ölümsüzlüğü Nasıl Kanıtlanabilir? *el-Cümel mine'l-edilleti'l-muhakkaka li-bekâi'n-nefsi'n-nâtıka* ve İbn Sînâ Külliyyatındaki Yeri / Beheşti Zehra Kubilay Ay
- Aşk ve Yetkinlik: İbn Sînâ'nın Nefs-Beden Teorisinde Aşkın Konumu / Sultan Koçak

15:15-15:45

Ara

VI. Oturum

Din Dili ve Felsefi Tefsir

15:45-17:00

Oturum Başkanı

Hümeyra Özturan

- Filozofun Dilinde Vahiy: İhlâs Sûresini İbn Sînâ Metafiziğiyle Okumak / Talha Çetin
- Yaratılışı Harfler Üzerinden Okumak: *Nevrûziyye Risalesi* Bağlamında Bir İnceleme/ Nurefşan Çalışkan Ordu

- Kabir Ziyareti Felsefeye Konu Olabilir mi? *Risâle fî ziyâreti'l-kubûr ve sebebi icâbeti'd-du 'â* Bağlamında İbn Sînâcî Nefs Teorisinin Uzanımları / Veysel Cuşkun

17:00-17:15

Ara

VII. Oturum

Felsefî Söylemin Sınırları: Hutbe ve Alegori

17:15-18:30

Oturum Başkanı

E. Burak Şaman

- Filozofun Tevhidi: İbn Sînâ'nın *el-Hutbetü't-tevhîdiyye'si* Üzerine Bir İnceleme / Feyzanur Özyurt
- Himaye, Epistemik Şiddet ve İftira: İbn Sînâ'nın Entelektüel Alan Mücadelesi / Muhammed Burak Bakır
- Felsefeyi Sembollerle Anlatmanın İmkânı: *Risâletü't-tayr* Örneği / Büşra Varır

18:30

Kapanış

TEBLİĞ ÖZETLERİ*

ALİYE GÜLER

İbn Sînâ'nın Meçhul Kalmış Bir Mantık Metni: *Nüketü'l-mantık*'ın Aidiyeti ve Yazım Tarihi Üzerine Karşılaş- tırmalı Bir İnceleme

İbn Sînâ'nın geniş külliyyatı içinde henüz ayrıntılı olarak incelenmemiş pek çok küçük çaplı eserden biri de *Nüketü'l-mantık* isimli metindir. Bibliyografyalarda İbn Sînâ'ya nispet edilen bu küçük eserin geç bir dönemde dolaşıma girdiği ve çok yaygın bir şekilde de okunmadığı anlaşılmaktadır. Yakın bir tarihte tenkitli olarak neşredilen *Nüketü'l-mantık*, sadece bu eserde kullanılan bazı kavram ve başlıklar sebebiyle dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, diğer mantık eserlerinde geçmeyen nefis ile ilgili bölüm ve bu bağlamda geçen *te'ârufiyye* kavramı örnek verilebilir. Diğer mantık eserlerinde, müteahhir dönemde yaygın kullanıldığı şekliyle geçmeyen “tasavvurun ilkeleri” ve “tasdikin ilkeleri” kavramsallaştırmaları belirgin bir şekilde bu eserde geçmektedir. Diğer mantık eserlerinin çoğundan farklı bir şekilde *Nüketü'l-mantık*'ta tasdik bölümü tasavvurdan önce gelmektedir. Eserdeki bu farklılıklar da dikkate alınarak bu tebliğde *Nüketü'l-mantık*, İbn Sînâ'nın diğer eserleriyle

* Tebliğ özetleri, katılımcıların adına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

karşılaştırılıp analiz edilerek eserin İbn Sînâ'ya aidiyeti ve yazıldığı dönem ile ilgili bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *Nüketü'l-mantık*, *te'ârufiyye*, *mebâdî*, tasavvur, tasdik

BEHEŞTİ ZEHRA KUBİLAY AY

İnsanî Nefsin Ölümsüzlüğü Nasıl Kanıtlanabilir? *el-Cümel mine'l-edilleti'l-muhakkaka li-bekâi'n-nefsi'n-nâtika* ve İbn Sînâ Külliyyatındaki Yeri

Bu tebliğ, İbn Sînâ'nın *el-Cümel mine'l-edilleti'l-muhakkaka li-bekâi'n-nefsi'n-nâtika* adıyla bilinen, nefsin ölümsüzlüğü problemine odaklanan risalesini analiz etmeyi ve İbn Sînâ külliyyatındaki konumunu belirginleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, risalede akli nefsin bekâsına dair öne sürülen yedi delil, *Mebhas ani'l-kuvâ'n-nefsâ-niyye*, *eş-Şifâ: en-Nefs*, *Ahvâlü'n-nefs*, *en-Necât* ve *el-İşârât ve't-tenbîhât*'ta aynı konuyla ilgili ortaya konulan delillerle karşılaştırılacaktır. Henüz neşredilmemiş olan ve hakkında özel bir çalışmanın bulunmadığı *el-Cümel*'in İbn Sînâ'nın nefis öğretisiyle olan tutarlılığına odaklanacak olan tebliğde, aynı zamanda *el-Cümel*'in müstakil bir risale mi yoksa kendisine sorulan sorulara verdiği bir cevap mı olduğu ve İbn Sînâ'ya nispetinin sıhhati meseleleri de çözümlenecektir.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *el-Cümel*, akli nefis, nefsin ölümsüzlüğü,

BURAK VEYSEL ERMAN

İsbâtü'n-nübüvvât'ı İbn Sînâ'yla İlişkilendirmenin İmkânı: Nübüvvet Temellendirmesi Bağlamında Bir Değerlendirme

İbn Sînâ'nın ansiklopedik felsefe eserlerinde nübüvvet, nefis teorisine dayalı epistemolojik ispat (imkân) ve inayet/siyaset odaklı metafizik ispat (zorunluluk) olmak üzere temelde iki eksenle temellendirilir. İbn Sînâ'ya aidiyeti tartışılan *İsbâtü'n-nübüvvât* adlı risale ise epistemolojik argümanı merkeze almasına rağmen nübüvvetin imkânına değil zorunluluğuna işaret etmesiyle bu genel yapıdan ayrışır. Bu tebliğ, metindeki kavramsal tartışmaları paranteze alarak doğrudan epistemolojik temellendirmenin kendisine odaklanmaktadır. Çalışmanın temel problemi şudur: İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ*, *el-İşârât ve't-tenbîhât* ve *en-Necât* gibi temel eserlerindeki epistemolojik nübüvvet temellendirmesi, onun bu meselede etkilendiği kaynaklar dikkate alındığında tam olarak hangi noktalarda özgülük arz etmektedir? Bu temellendirmenin

tarihsel öncüllerini ve özgün yanlarını tespit etmek, *İsbâtü'n-nübüvvât*'ın İbn Sînâ felsefesiyle ilişkisinin daha sağlam bir teorik zeminde ele alınmasını sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *İsbâtü'n-nübüvvât*, nübüvvet, epistemoloji, nefis

BÜŞRA VARIR

Felsefeyi Sembollerle Anlatmanın İmkânı: *Risâletü't-tayr* Örneği

Bu tebliğ, İbn Sînâ'nın felsefi düşüncelerini ifade ederken kullandığı sembolik dilin mahiyetini *Risâletü't-tayr* özelinde incelemeyi amaçlamaktadır. Filozofun külliyyatında yer alan *Hayy b. Yakzân* ile *Salâmân ve Absâl* gibi diğer sembolik metinlerle birlikte ele alındığında, soyut felsefi meselelerin neden alegorik bir anlatımla sunulmuş olabileceği sorusu çalışmanın temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Tebliğ kapsamında ilk olarak, İbn Sînâ'nın düşünce dünyasında alegorik anlatının yeri ve bu tür metinlerin tercih edilme gerekçeleri üzerinde durulacaktır. Ardından *Risâletü't-tayr*'ın içerik analizine geçilerek; risalede yer alan kuş (nefs), dağ, kafes (beden) ve sultan (Tanrı) gibi temel sembollerin İbn Sînâ öncesindeki kullanımları incelenecek, bu risale üzerine yazılmış şerhler doğrultusunda kazandıkları felsefi anlamlar tartışılacaktır. Tebliğde ayrıca risalenin doğrudan tasavvufi bir terminolojiye dayanmak yerine sembolik bir dil tercih etmesiyle *el-İşârât ve't-tenbîhât*'ın “mistik” olarak görülen son üç bölümünden ayrılan yönlerine dikkat çekilecektir. Bununla birlikte, kullanılan sembollerin İbn Sînâ sonrası telif edilen diğer “kuş risaleleri” üzerindeki etkileri de değerlendirilerek, filozofun sembolik anlatım geleneğindeki rolüne işaret edilecektir.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *Risâletü't-tayr*, sembolik dil, felsefe-sembol ilişkisi, *Risâletü't-tayr* geleneği

CEMALLETTİN ERGÜN

Diyalektik Akıl Yürütmenin Sınırları: İbn Sînâ'nın Kelâma Yönelik Metodolojik Eleştirileri

Bu tebliğ, İbn Sînâ'nın *Risâle fi ta'akkubi'l-mevzı 'il-cedelî* adlı eseri bağlamında onun kelâma yönelik eleştirilerini konu edinmektedir. Felsefe geleneğinde kelâm metodolojisine yöneltilen klasik eleştiriler, genellikle kelâmcıların akıl yürütmelerinde aklın zorunlu olarak kabul ettiği öncüller yerine, yaygın kabul görmüş (*meşhûrât*) veya

otoriteye dayanan (*makbûlât*) önerme türlerini kullanmalarına, yani argümanlarda kullanılan önermelerin epistemolojik değerini sorgulamaya odaklanmaktadır. Buna karşın İbn Sînâ, bu tebliğin konusu olan risalesinde, kelâm ve fıkıh usulünün temelini oluşturan “şahitten gâibe istidlâl” (*istidlâl biş-şâhid ‘ale’l-gâib*) ile bu yöntemin altında değerlendirilen *sebr ve taksîm* ile *tard ve aks* gibi çıkarım türlerinin bizzat biçimsel yapılarındaki kusurlara yoğunlaşmaktadır. İbn Sînâ, söz konusu yöntemlerin epistemolojik değerini içerik açısından değil, bu biçimsel kusurların burhanîliğin zorunlu mantıksal şartlarını neden karşılayamadığını göstererek teknik bir soruşturmaya tâbi tutmaktadır. Ona göre, diyalektik yerler (*mevâzı*) üzerine kurulu bu çıkarım biçimi, söz konusu dört eleştiri karşısında burhanî olmanın koşullarını karşılayamadığı için kelâmcıların, kendi bilimsel faaliyetlerinde ulaştıkları sonuçlar hakkında kesinlik ve zorunluluk iddiasında bulunmaları mümkün değildir. Tebliğin ana eksenini, risalede, kelâmcıların “kesinlik” iddiasına yönelik İbn Sînâ’nın ortaya koyduğu dört temel metodolojik eleştiri oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *Risâle fî ta‘akkubi’l-mevzı ‘il-cedelî*, kelâm, kesinlik, burhan

EMİNE TUĞBA AKAR

Bir Muammanın Peşinde: *er-Risâletü’l-mûceze fî usûli’l-mantık ve Fî usûli ‘ilmi’l-burhân* Arasındaki Yapısal İlişki Üzerine

Bu tebliğ, İbn Sînâ’ya nispet edilen ve literatürde *er-Risâletü’l-mûceze fî usûli’l-mantık* ile *Fî usûli ‘ilmi’l-burhân* şeklinde isimlendirilen metinlerin mahiyetini, yapısal sınırlarını ve birbiriyle olan ilişkisini yazma nüshalar üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır. İbn Sînâ’nın eserlerine dair modern bibliyografyalarda bu iki esere dair farklı yaklaşımlar karşımıza çıkmaktadır. George C. Anawati, söz konusu metinleri bağımsız iki eser olarak kabul ederken, Yahyâ Mehdevî bunlar arasında yapısal bir devamlılık olduğunu ileri sürmüş, mantığın dokuz bölümünü de içeren bu iki metnin, İbn Sînâ’nın erken dönemine ait farklı çalışmalarından bizzat filozof tarafından oluşturulmuş bir telif olduğunu ileri sürmektedir. Dimitri Gutas, *er-Risâletü’l-mûceze fî usûli’l-mantık*’ın İbn Sînâ tarafından kaleme alındığını, *Fî usûli ‘ilmi’l-burhân* başlıklı metnin ise sadece “burhan” kısmının İbn Sînâ’ya ait olup cedel, safsata, hitabet ve şiir kısımlarının, müstensih(ler) tarafından filozofun *el-Mecmû‘ (el-Hikmetü’l-‘Arûziyye)* adlı çalışmasından hareketle metne eklendiğini düşünmektedir. Bu

tebliğde, söz konusu yaklaşımlar dikkate alınarak bu iki metnin yapısal özellikleri ve birbirleriyle muhtemel ilişkisi yazma nüshaları üzerinden (Üniversite 4755, Nu-ruosmaniye 4894 ve III. Ahmed 3447) belirginleştirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *er-Risâletü'l-mûceze fi usûli'l-mantık*, *Fî usûli 'ilmi'l-burhân*, mantık, burhan

FATMA KARAİSMAİL

İbn Sînâ'nın Modal Kıyas Teorisi ve Kaynakları: *Beyânu zevâti'l-cihe* Bağlamında Bir İnceleme

Beyânu zevâti'l-cihe, muhtevası bakımından *eş-Şifâ: el-Kıyâs*'tan sonra İbn Sînâ'nın, mantıkta merkezî bir yere sahip olan modal kıyasları incelediği en kapsamlı eseri- dir. İbn Sînâ üç bölüme ayırdığı bu risalenin ilk bölümünde mutlak önermenin an- lamı, çelişki ve döndürme konularına yer vermekte; sonraki iki bölümde ise kıyasın üç şekli bağlamında modal kıyasları ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Bununla bir- likte *Beyânu zevâti'l-cihe*, yöntemi bakımından İbn Sînâ'nın modal kıyasları incele- diği diğer eserlerinden ayrılmaktadır. Zira bu eserde İbn Sînâ, Aristoteles'e (ö. MÖ 322) ve başta İskender Afrodisi (ö. 3 yüzyılın başları) şârihlerine sıklıkla atıfta bu- lunarak konuyla ilgili kendisinden önce ifade edilmiş başlıca görüşleri aktarmakta ve ardından bu görüşleri değerlendirip kendi tercihlerini ifade etmektedir. Bu çer- çevde bu tebliğde *Beyânu zevâti'l-cihe*'den hareketle hem İbn Sînâ'nın modal kıyas konusu bağlamında kendinden önceki Aristotelesçi gelenekle ilişkisinin değerklen- dirilmesi hem de İbn Sînâ'nın modal kıyas teorisinin genel hatlarıyla ortaya çıkır- lması hedeflenmektedir. Bu inceleme İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ: el-Kıyâs* ve *el-Muhta- saru'l-evsat*'taki konuyla ilgili açıklamalarıyla mukayeseli olarak gerçekleştirilecek, böylece söz konusu risalenin İbn Sînâ'nın modal kıyaslara yer verdiği diğer mantık eserleri içindeki yeri de aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, Aristoteles, *Beyânu zevâti'l-cihe*, modal önermeler, modal kıyaslar

FEYZANUR ÖZYURT

Filozofun Tevhidi: İbn Sînâ'nın *el-Hutbetü't-tevhîdiyye'si* Üzerine Bir İnceleme

İbn Sînâ'nın eserlerine dair klasik ve modern bibliyografyalar, ona çeşitli konularda *hutbeler* nispet etmektedir. Bu tebliğin konusunu, İbn Sînâ'nın secili üslupla kaleme aldığı ve Allah'ın varlığını ve âlemdeki düzeni konu edinen *el-Hutbetü't-tevhîdiyye* adlı eseri oluşturmaktadır. Bu *hutbe*, İbn Sînâ'nın, kaleme aldığı secili metinlerle Kur'an'ı taklit ettiği iddiasıyla eleştiri oklarının hedefine yerleştirildiği bağlam dikkate alındığında daha da önemli hale gelmektedir. İbn Sînâ eleştirilere cevap vermek ve kendisini savunmak amacıyla *Risâle fi intifâ'* adlı mektubu kaleme almıştır. Tebliğde *el-Hutbetü't-tevhîdiyye'nin* içeriği ve bağlamı analiz edilecek, kendisinden sonra Ömer Hayyâm (ö. ykl. 526/1132) ve Şerefuddin el-Mes'ûdî'nin (ö. ykl. 600/1204) bu *hutbeye* yazdıkları şerhlerde onu nasıl yorumladıkları üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *el-Hutbetü't-tevhîdiyye*, Kur'an, Ömer Hayyâm, Şerefuddin el-Mes'ûdî

HALİL İBRAHİM ŞEN

İbn Sînâ'nın *Fi'l-ecrâmi'l-'ulviyye'deki* Felsefe Tarihi Tasavvuru

Elimizdeki standart neşrinde *Fi'l-ecrâmi'l-'ulviyye* başlığıyla yayınlanan İbn Sînâ'nın erken dönem çalışması, risalenin ikinci kısmının başında belirtildiği üzere, Aristotelesçi felsefi bilimler sınıflandırmasında doğa bilimleri kategorisi altında tasnif edilmektedir. Göksel cisimler hakkındaki bilimsel araştırmanın özlü bir tarihçesi görünümünde olan risale, yazarının felsefe tarihine yönelik kavrayışını yansıtabilecek şekilde kaleme alınmıştır. Bu durum, metnin yazılış amacını ifade ettiği sırada İbn Sînâ'nın, kaynaklarına vâkıf olduğu ölçüde antik düşünürlerin göksel cisimlerin cevheri hakkındaki felsefi öğretilerini incelediğini ve bu konudaki nihâî görüşü açıklama amacıyla olduğunu dile getiren sözlerinde ve madde-sûretçiliğin atomculuk karşısında hâkim teori haline gelme sürecini anlattığı risalenin birinci kısmında hemen göze çarpmaktadır. Öte yandan İbn Sînâ, altı kısımdan oluşan *Fi'l-ecrâmi'l-'ulviyye'nin* ilk dört kısmında tikel bilim olan fizik ve tümel bilim olan metafizik arasındaki ilişkiyi tarihsel bir gelişimin sonucu olarak sunmaktadır. Bu arka planın ardından risalenin son iki kısmı, giriş kısmında vaat edilen açıklamayı vermek amacıyla fiziksel

açıklamanın sınırı ve imkânı meselesini ele almaktadır. Bu tebliğde ilk olarak tikel bir bilim olan fiziğin metafizik ile irtibatlı şekilde nasıl bir gelişim seyri izlediği sorusu, risalenin genel yapısı içerisinde cevaplanmaya çalışılacak, ardından metinde dağınık haldeki tarihsel atıfların muhtemel bağlamsal ilişkileri gösterilecektir.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *Fi'l-ecrâmi'l-'ulviyye*, göksel cisimler, felsefe tarihi, Antik düşünürler

KÜBRA BİLGİN TİRYAKI

Meşşâî Bilimin Sınırları: Bîrûnî'nin İbn Sînâ'ya Yöneltiği Sorular ve İtirazlar

Aristoteles (ö. MÖ 322) tarafından kurulan ve kendisinden sonra da Aristotelesçi ve Yeni-Platoncu şârihlerin yorumlarıyla şekillenen felsefe-bilim geleneği, kendi içerisinde barındırdığı derin ayrılıklara rağmen temel bilimsel ilkelerdeki ortaklığı sebebiyle “Meşşâî” isimlendirmesiyle ifade edilmektedir. İbn Sînâ ise kendisinden önceki Antik-Helenistik yorumların yanı sıra İslam filozoflarının yorum tecrübelerini de dikkate alarak Aristotelesçi bilimi yine Meşşâî sınırları içerisinde ve fakat farklı bir kavram ve problem setiyle yeniden ele almıştır. İbn Sînâ'nın henüz erken yaşlarında kazanıldığı haklı şöhreti, onu farklı bilimsel tavra sahip kişiler tarafından Meşşâî bilime yöneltilen soruların da muhatabı kılmıştır. Bu bağlamda matematikçi-astronom olarak öne çıkan ve doğa araştırmalarında Aristotelesçi niteliksel yöneme karşı deneysel-tecrübî yöntemi savunan Bîrûnî (ö. yıl. 453/1061), İbn Sînâ'ya sorular yönelten isimler içinde belki de en meşhur olanıdır. Buharâda buldukları sırada tanışmış olmaları kuvvetle muhtemel olan bu iki ismin, felsefi-bilimsel müzakerelerinin mektuplaşma yoluyla gerçekleştiği kabul edilmektedir. Literatürde İbn Sînâ'ya yöneltilen sorular ve onun cevaplarını içeren dört farklı metin bulunmaktadır. Bu tebliğde hem içeriği ve atıfları hem de soru-cevapların genel yapısı analiz edildiğinde Bîrûnî-İbn Sînâ yazışması olduğuna ilişkin kanaatin güçlü olduğu *el-Ecvibe 'an Mesâ'ili Ebî Reyhân el-Bîrûnî* adlı metin analiz edilecektir. Bu bağlamda Bîrûnî'nin eleştiri ve itirazlarının hangi problemler üzerine yoğunlaştığı tespit edilecek ve İbn Sînâ'nın soru ve itirazlara cevap verirken atıf yaptığı kaynaklar belirginleştirilecektir. Bu çerçevede tebliğin amacı, Bîrûnî'nin matematiksel-astronomik gözlemsel araştırmanın temsilcisi olarak hâkim bilimsel açıklamaya yönelttiği itirazların, İbn Sînâ'nın mezkûr metinlerden getirdiği deliller ile ne ölçüde cevaplandırıldığını tespitini yapmaktır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, Bîrûnî, *el-Ecvibe 'an Mesâ'ili Ebî Reyhân el-Bîrûnî*, Aristotelesçi-Meşşâî bilim, fiziksel açıklama

MUHAMMED BURAK BAKIR

Himaye, Epistemik Şiddet ve İftira: İbn Sînâ'nın Entelektüel Alan Mücadelesi

Bu tebliğ, İbn Sînâ'nın Kur'anı taklit ettiği yönündeki suçlamalara karşı kaleme aldığı mektubun (*Risâle fi intifâ'*), yalnızca bir savunma metni değil, entelektüel alan içinde yürütülen çok katmanlı bir iktidar mücadelesinin parçası olarak okunması gerektiğini ileri sürmektedir. Mektup, yüksek sembolik sermayeye sahip bir failin, kendi meşruiyetini yeniden tesis ederken rakip aktörleri dışladığı bir mücadele belgesi olarak analiz edilmektedir. Mektup; metin tahrifi, niyet atfetme ve üslubun ah-lâkî kusur olarak sunulması gibi pratikler üzerinden işleyen ve bilginin içeriğinden ziyade onu üretme ve dolaşıma sokma yetkisini hedef alan bir epistemik şiddet repertuarını açığa çıkarmaktadır. Buna karşılık İbn Sînâ, bilginin kimler tarafından ve hangi sınırlar içinde üretilebileceğine dair kendi bilgi politikasını geliştirir. Mektubun muhatabı olan öğrencisi Behmenyâr'ın sarayla ilişkili bir isim olması metni politik bir müdahale aracı haline getirir. İbn Sînâ'nın, Behmenyâr'ı, saray çevresine yakın olan rakip entelektüel ağlardan uzaklaştırmaya çalıştığı, böylece hem kendi düşünsel mirasını korumayı hem de himaye ağını güçlendirmeyi hedeflediği görülmektedir. Bu anlamda talebe, yalnızca pedagojik bir özne değil, alan içi rekabetin merkezinde yer alan bir sembolik sermaye unsurudur. Mektup ayrıca soyut felsefi meselelerle dedikodu, kıskançlık ve metin dolaşımı gibi somut pratikler arasındaki gerilimi görünür kılar. Böylece metin, İslam düşünce tarihinde bilginin üretimi ve dolaşımının otorite, meşruiyet ve himaye ilişkileriyle iç içe olduğunu göstermektedir. **Anahtar kelimeler:** İbn Sînâ, *Risâle fi intifâ'*, Behmenyâr, Ebu'l-Kâsım el-Kirmânî, epistemik otorite, bilgi sosyolojisi

MUHLİS SÖNMEZ

İbn Sînâ'ya Eş'arîlik Karşısında Konumlandırarak: *el-Arşıyye*'yi Gerçekten İbn Sînâ mı Yazdı?

İbn Sînâ'ya nispet edilip günümüze ulaşan bazı eserlerin filozofa aidiyeti çağdaş araştırmacılar tarafından sorgulanmaktadır. Bu eserlerden biri Tanrı'nın varlığının ispatı,

birliği ve sıfatlarına dair konuları içeren *er-Risâletü'l- 'arşîyye*'dir. Yazma nüshalarda *el-Hikmetü'l- 'arşîyye*, *Hakâiku 'ilmi't-tevhîd*, *Ma 'rifetullâh ve sıfâtihî ve ef 'âlihî* gibi farklı isimlerle anılan bu risalenin muhtevası İbn Sînâ felsefesi ile bir ölçüde uyumlu olsa da kullanılan üslup ve kavramların İbn Sînâ sonrası döneme daha yakın olması, bilinçli bir şekilde veya kaderin bir cilvesi sonucu İbn Sînâ'ya nispet edilmiş olabileceği şüphesini doğurmuştur. Söz konusu şüpheler ilk olarak David C. Reisman ve daha sonra Robert Wisnovsky tarafından dile getirilmiş, Frank Griffel bu konuya tahsis ettiği makalesinde bu şüpheyi teyit etmiştir. Griffel eserin İbn Sînâ sonrası bir bağlama ait olduğu kanaatinde. Ona göre gerek eserin üslubu ve kavramları gerekse Eş 'arî kelamına vukûfiyetine işaret eden durumlar (örneğin "es-Sıfâtiyye" ifadesinin geçmesi veya yedi sübûtî sıfatın sistematik olarak açıklanması) İbn Sînâcılık-Eş 'arîlik çatışmasının olduğu bir bağlamda eserin yazıldığına işaret etmektedir. Hâlbuki Griffel'a göre İbn Sînâ'nın eserlerini verdiği dönemde Eş 'arîlik, onun kadrajına girecek kadar büyük bir ekol değildi. İbn Sînâ'nın *el- 'Arşîyye* adıyla bir eser yazdığı ve daha sonra kayb olduğu *el-Mübâhasât*'taki ifadelerden bilinmektedir. Bu durumda eserin sonradan bir İbn Sînâ takipçisi tarafından tekrar üretilip üretilmediği önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bu tebliğde söz konusu sorunlar bibliyografyalarda sunulan veriler ışığında ortaya konulacak, eserin yazma nüshalarından hareketle, Griffel'in iddialarının eserin aidiyetinden şüphe duymamızı gerektirecek düzeyde olup olmadığı değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *er-Risâletü'l- 'arşîyye*, Eş 'arîlik, *Sıfâtiyye*, tevhid

NİSANUR ÇEKMECE

Risâle fi'l- kelâm 'ale'n-nefsi'n-nâtika'yı İbn Sînâ mı Yazdı? Mizaç Teorisi Bağlamında Bir Değerlendirme

Bu tebliğ, *Risâle fi'l- kelâm 'ale'n-nefsi'n-nâtika*'nın İbn Sînâ'ya nispeti meselesini, özellikle mizaç teorisi bağlamında yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Günümüzde Leiden Üniversitesi Kütüphanesi Warner 958'de (katalog numarası 1468) kayıtlı tek bir yazma nüsha aracılığıyla ulaşan risaleyi Dimitri Gutas, İbn Sînâ'nın son eseri olarak kabul etmektedir. Gutas'ın bu değerlendirmesi, Meryem Sebtî'nin ileri sürdüğü teorik ve terminolojik gerekçelerle yeniden tartışma konusu olmuştur. Bu tebliğde öncelikle risalenin genel yapısı ve içeriği anlatıldıktan sonra Sebtî'nin risaledeki mizaç anlayışının İbn Sînâ düşüncesiyle bağdaşmadığı yönündeki itirazı üzerinde durulacak; söz konusu iddia, İbn Sînâ'nın nefis, ahlâk ve mizaç teorileri ışığında yeniden

incelenecektir. Bu çerçevede, risaledeki mizaç anlayışının gerçekten İbn Sînâ düşüncesinden bir kopuşu mu temsil ettiği, yoksa İbn Sînâ'nın farklı eserlerinde dağınık biçimde bulunan unsurların daha yoğun bir ifadesi mi olduğu sorusu ele alınacaktır. **Anahtar kelimeler:** İbn Sînâ, *Risâle fi'l-kelâm ale'n-nefsi'n-nâtika*, nefis, mizaç, Dimitri Gutas, Meryem Sebti

NUREFŞAN ÇALIŞKAN ORDU

Yaratılışı Harfler Üzerinden Okumak: *Nevrûziyye Risalesi* Bağlamında Bir İnceleme

Bazı Kur'an sûreleri ve âyetler üzerine yazdığı tefsirlerle felsefi tefsir geleneğinin kurucusu sayılabilecek İbn Sînâ'nın bu kapsamda değerlendirilebilecek eserlerinden biri de *Nevrûziyye Risalesi*'dir. Emîr Ebû Bekr isimli meçhul birisine Nevruz bayramı hediyesi olarak kaleme alındığı için *Nevrûziyye* (veya *Neyrûziyye*) olarak isimlendirilen risale, aslında Kur'an'da sûre başlarında geçen hurûf-ı mukattaayı ebced hesabı üzerinden felsefi bir bakış açısıyla okuma denemesinden ibarettir. Üç bölümden oluşan risalenin birinci bölümünde var olanların düzeni anlatılmakta, ikinci bölümde harflerin bu varlık mertebelerine nasıl delâlet ettiği ortaya konulmakta, üçüncü bölümde ise eserin asıl gayesi ortaya konarak Kur'an'daki hurûf-ı mukattaalardan bir kısmı bu sisteme göre yorumlanmaktadır. Bu tebliğde şimdiye kadar müstakil bir araştırmaya konu edilmeyen *Nevrûziyye Risalesi*, İbn Sînâ'nın temel eserlerindeki hâkim sudûr terminolojisiyle mukayeseli bir şekilde analiz edilecektir. Bunun yanında felsefe geleneğinde harflerle sayıları ilişkilendiren İhvân-ı Sâfâ'nın ve Tanrı-âlem ilişkisi açısından benzer bir kavramsal çerçeve kullanan Âmirî'nin (ö. 381/992) kavramlarında *Nevrûziyye* ile benzerlik bulunup bulunmadığı incelenecek, nihaî tahlilde risalenin İbn Sînâ'ya aidiyeti konusunda bazı tespitlerde bulunulacaktır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *Nevrûziyye Risalesi*, sudûr, hurûf-ı mukattaa, ebced

RIZA TEVFİK KALYONCU

İbn Sînâ'nın *Kiyâ'ya Mektubu* ve Nefsin Mahiyeti Problemi

Nefsin mahiyeti problemi, Platon (ö. MÖ 347) ve Aristoteles'ten (ö. MÖ 322), Epikür ve Stoa felsefelerine kadar yaklaşım farklılıkları barındıran bir konudur. Nefsin mahiyeti problemi en genel anlamıyla nefsin cisimsel bir yapıya sahip olup olmadığıyla alakalıdır. Bu tebliğde İbn Sînâ'nın *Risâle ilâ Ebî Ca'fer el-Kiyâ* (kısaca *Kiyâ'ya*

Mektup) adıyla bilinen metninde nefsin mahiyeti problemi ile ilgili olarak Bağdat'taki Hıristiyan filozof ve yorumculara, Afrodisiaslı İskender'e (ö. 3 yüzyılın başları) ve Themistius'a (ö. 387) yönelik eleştirisinin felsefe tarihi açısından ve İbn Sînâ felsefesinin iç tutarlılığı açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. İbn Sînâ'nın nefis teorisi literatürde ciddi şekilde araştırılmış olsa da *Kiyâya Mektup*'taki atıflar, derinlemesine bir felsefi okumanın konusu yapılmamıştır. Tebliğde ilk olarak nefsin mahiyeti ile ilgili eleştirinin geçtiği *Kiyâya Mektup*'un içeriği, İbn Sînâ eserleri arasındaki yeri, eser ile ilgili yapılan çalışmalar incelenecektir. İkinci olarak *Kiyâya Mektup*'ta İbn Sînâ'nın nefsin mahiyeti ile ilgili eleştirileri analiz edilerek problemin antik felsefedeki serencamı üzerinde durulacak, bu konuda İbn Sînâ'nın diğer eserlerindeki yaklaşımı ile *Kiyâya Mektup*'taki tutumu mukayeseli olarak ortaya konulacaktır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *Risâle ilâ Ebî Ca'fer el-Kiyâ*, Bağdat Aristotelesçileri, nefis, şerh

SEYYİDE MERVE ÖZÇELİK

Ahvâlî'n-nefs'te Nübüvvet:

Otantiklik Tartışmaları Bağlamında Bir İnceleme

Ahvâlî'n-nefs'in İbn Sînâ'ya aidiyetiyle ilgili çağdaş araştırmalarda pek çok değerlendirme karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu araştırmalar otantiklik meselesini genellikle metnin kavramsal örgüsü, bibliyografik eserlerdeki yapılan atıflar ve yazılış tarihine odaklanmak suretiyle mercek altına almakta; özellikle İbn Sînâ'nın diğer eserleriyle uyumsuz gibi görünen birinci, on üçüncü ve on altıncı bölümlere odaklanmaktadır. Bu tebliğ, on üçüncü bölüm bağlamında *Ahvâlî'n-nefs*'in İbn Sînâ'ya aidiyetini metinler arası bir okumaya tâbi tutmayı hedeflemektedir. Nübüvvetin ispatına odaklanan on üçüncü bölümün İbn Sînâ'nın nübüvvet düşüncesi ile uyumu, *eş-Şifâ: en-Nefs ve el-İlâhiyyât*, *el-İşârât ve't-tenbihât* ile *el-Mebde' ve'l-me'âd*'la mukayeseli bir biçimde incelenecektir. Metnin on üçüncü bölümündeki perde (*hicâb*), pratik aklın konumu ve değerlendirilmesi, tesadüf ve tercih ile nefsin mertebeleri gibi konuların analizi yoluyla bu bölüm özelinde *Ahvâlî'n-nefs*'in otantikliği üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *Ahvâlî'n-nefs*, nübüvvet, mütehayyile gücü, pratik akıl, nefis.

SULTAN KOÇAK

Aşk ve Yetkinlik:**İbn Sînâ'nın Nefs-Beden Teorisinde Aşkın Konumu**

Bu tebliğ, “Nefs neden yetkinleşmek ister?” sorusu çerçevesinde İbn Sînâ'nın erken dönem eserlerinden *Risâle fi'l- 'ışk*'ında merkeze aldığı *garizî aşk* kavramını irdelemeyi ve filozofun olgunluk döneminde (*eş-Şifâ*, *en-Necât* ve *el-İşârât ve't-tenbihât*) bu itici kuvveti neden *şevk* kavramıyla ifade etmeyi tercih ettiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Filozof olgunluk döneminde *aşk* kavramını kemale ulaşma, noksanlıktan münezzehe olma ve mutlak varlığın tasavvurundan duyulan sevinç haline hasrederken bir noksanlıktan neşet eden ve kemale yönelen gayeli hareketi *şevk* kavramıyla karşılamıştır. Bu kavramsal dönüşüm, *aşkın* nefis-beden tartışmalarında neden zikredilmediğini, İbn Sînâ'nın Aristotelesçi hareket teorisiyle uyumlu, daha analitik bir açıklama modeline yöneldiğini göstermektedir. İster erken dönemdeki gibi *aşk* ister olgunluk dönemindeki gibi *şevk* olarak adlandırılınsın, bu ontolojik kuvvet, nefsin bedendeki işlevlerini gerçekleştirmesini ve bedensel bağlardan sıyrılarak Mutlak İyî'ye yönelmesini sağlayan aktif bir role sahiptir. Bu tebliğde, nefis-beden ilişkisi salt mekanik bir birliktelik olarak değil, teleolojik bir yetkinleşme süreci olarak değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *Risâle fi'l- 'ışk*, nefis, *aşk*, *şevk*, yetkinlik

SÜMEYYE AYDIN KOTS

İbn Sînâ Şârihlere Karşı:**Cevher, Araz, Sûret Etrafındaki Bir Tartışmanın Analizi**

Bu tebliğ, İbn Sînâ'nın cevher ve araza dair hatalı yaklaşımları ele aldığı *Risâle fi hata'i men kâle inneş-şey' cevher* ve *'araz ile Risâle fi hata'i men kâle inne'l-kemmiyye cevheriyye* adlı iki risalesini merkeze alarak *cevher*, *araz* ve *sûret* kavramları etrafındaki bir tartışmayı analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede ilk olarak söz konusu risalelerin muhatabı olarak sûretin hem cevher hem araz olduğunu söyleyen, diğer yandan cisimle ilişkisi bağlamında nicelik gibi arazları cevheresel özellik sayan ve bu nedenle cevher, araz ve sûret etrafındaki tartışmanın merkezinde yer alan Aristoteles şârihleri belirginleştirilmeye çalışılacak, ardından bu tartışmanın temel nedeni olarak “araz” tanımlarından kaynaklanan hilomorfik ve cevherîlik sorunu ortaya konulacaktır. İkinci aşamada ise İbn Sînâ'nın bu sorunlara cevher ve sûret tanımlarına odaklanarak getirdiği çözüm üzerinde durulacaktır. Buna göre cevher dışındaki her şeyin araz olduğunu ve arazın değişkenliğinin aksine sûretin bir şeyin özdeşlik ve birliliğini koruduğunu söyleyen İbn Sînâ, sûretin cevherliğini temellendirmekte,

Kategoriler'deki hilomorfik soruna bir çözüm önerisi olarak Aristoteles'in ontolojik karesinin yanı sıra beşli ontolojik tasnife yer vermektedir.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, Aristoteles şârihleri, cevher, araz, madde, sûret, nicelik

ŞULE SEVİM

Mutluluk Metafizigi: *Risâletü't-tuhfe*'de İlâhî Feyz, Nefsin Arınması ve Kurtuluş

Bu tebliğ, ilk bakışta öğüt verici bir risale olarak görünen *Risâletü't-tuhfe*'de nefsin arınmasına dair anlatının bağımsız bir ahlâkî tavsiye değil, mutluluk düşüncesini taşıyan ana eksen olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre risalede önce mutluluk hedef olarak konur, ardından bu hedefin metafizik zemini kurulur. Böylece risalede nefsin arınması, yalnızca kötü alışkanlıklardan uzaklaşma değil, nefsin kendi kemaline yönelmesi ve bedenden bağımsız yetkinliğine hazırlanması olarak karşımıza çıkar. Tebliğin temel iddiası, bu arınma düşüncesinin metinde *ilâhî feyz* kavramı etrafında kurulduğudur. Risalede *feyz*, yalnızca Tanrısal yardımın adı değil, nefsin bilgiye açılması, dünyevî ilişkilerden sıyrılması, hakikate yönelmesi ve nihayet kurtuluşa erişmesi arasında bağ kuran kurucu ilke olarak işlev görmektedir. Bu sebeple nefsin arınması, yalnızca ahlâkî bir temizlenme olarak değil, ilâhî feyzi kabule elverişli hale gelme süreci olarak okunmalıdır. Bu çerçevede tebliğ, risalenin son kısmında öne çıkan *halis niyet*, *felsefî bilgi* ve *dinî amel* birlikteliğini, nefsin arınmasının araçları olarak değerlendirmektedir. Metinde din dili de bu yüzden dışsal bir söylem değil, nefsin aşağı güçlerden ayrılması ve uhrevî kurtuluşa yönelmesinin dili haline gelmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, *Risâletü't-tuhfe*'de nefsin arınmasının mutluluk ile kurtuluş arasındaki geçişi mümkün kılan merkezî kavram olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *Risâletü't-tuhfe*, nefis, arınma, ilâhî feyz, mutluluk

TALHA ÇETİN

Filozofun Dilinde Vahiy: İhlâs Sûresini İbn Sînâ Metafizigiyle Okumak

Bu tebliğ, İbn Sînâ'nın İhlâs sûresi tefsirini, vahiy dilinin felsefî imkânları ve İbn Sînâ metafiziğinin Kur'anî ifade biçimleriyle ilişkisi bakımından incelemeyi amaçlamaktadır. İhlâs sûresi yalnızca kısa bir inanç bildirimini olmayıp, Tanrı'nın zâtı, birliği, mutlaklığı ve hiçbir şeye muhtaç olmaması etrafında yoğun bir metafizik içeriğe

sahiptir. Bu bakımdan İbn Sînâ'nın tefsiri, onun, kendi felsefesi ile vahiy arasında kurduğu ilişkinin çok güçlü bir şekilde görülebileceği örneklerden birini sunmaktadır. İbn Sînâ, tefsirinde *hiive*, *Allah*, *ehad*, *samed*, *lem yelid* ve *lem yüled* ve *küfüven ehad* ifadelerini, vâcibu'l-vücûd, mahiyet-varlık ayrımı, mutlak birlik, basitlik, teorileri çerçevesinde inceleyerek Kur'an'ın ifadelerini kendi metafizik öğretisi bağlamında yorumlamaktadır. İbn Sînâ öncesinde İhlâs sûresine dair müstakil ve felsefi bir yorum/tefsir geleneğinin bulunmaması ise risalenin sonraki felsefi tefsir literatürü bakımından kurucu mahiyette olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, İhlâs sûresi, tefsir, varlık-mahiyet ayrımı, zorunlu varlık

TARIK LİKOĞLU

İbn Sînâ'nın Mantık Notları:

*el-İşâre ilâ 'ilmi'l-mantık'*ın Mukayeseli Analizi

Bir filozofun külliyatı üzerine yapılan çalışmalarda öncelik genellikle filozofun sistematik ve hacimli eserlerine verilmektedir. Ancak onun küçük ölçekli risaleleri, filozofun ana eserlerinde yer alan bazı boşlukları doldurma, kapalı noktaları açıklığa kavuşturma veya düşüncesindeki dönüşümleri takip etme noktasında oldukça iyi bir rehber olabilir. Böyle bir rehberliğe katkı sunma amacını taşıyan bu tebliğ, İbn Sînâ'nın *el-İşâre ilâ 'ilmi'l-mantık'* başlığıyla kaydedilmiş, ancak henüz tenkitli neşri yapılmamış olan teknik ve özet bir risalesini konu edinmektedir. Risale, mantığın mahiyeti üzerine bir mukayese ile başlamakta; mantık ve nahiv arasındaki ilişkiyi anlam ve lafız önceliği üzerinden tartışmaktadır. Kategorilerin onlu tasnifine dair örnekler sunulduktan sonra risalede önermenin kısımları ve kıyas şekilleri anlatılmakta, bilahare beş tûmelin tanımlarına ve beş tûmelin terkihiyle oluşturulan diğer türlerine (cinsin hâssası vb.) yer verilmektedir. Ayrıca iki müstakil mesele olarak zorunlu-mümkün ayrımına dayanan bir Tanrı ispatı ve modalite meselesindeki bir problem ele alınmaktadır. Tebliğde İbn Sînâ'nın bu risalede kullandığı kavramlar ve tartıştığı problemler diğer eserleri ışığında incelenecektir. Bu problemler şunlardır: (i) Cinsin tanımı ve resmi bağlamında Porphyrios'a yönelik eleştiriler. (ii) Risalede yer alan modal mantık (kıyas) tartışması. (iii) Bileşik tûmeler. (iv) Zorunlu-mümkün ayrımı ile imkân delili. Son olarak telif tarihi bilinen diğer eserlerle yapılacak mukayese neticesinde, bu risalenin telif tarihi ve İbn Sînâ külliyatındaki yeri hakkında bir değerlendirme denemesi de yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, mantık, *el-İşâre ilâ 'ilmi'l-mantık'*, beş tûmel, kıyas.

VEYSEL CUŞKUN

Kabir Ziyareti Felsefeye Konu Olabilir mi? *Risâle fî ziyâreti'l-kubûr ve sebebi icâbeti'd-du'â* Bağlamında İbn Sînâcî Nefs Teorisinin Uzanımları

Genellikle kelam-fıkıh-tasavvuf disiplinleri arasında *tevessül* veya *istimdâd* kavramları etrafında tartışılan kabir ziyareti hakkında İbn Sînâ'ya nispet edilen *Risâle fî ziyâreti'l-kubûr ve sebebi icâbeti'd-du'â* adında dikkat çekici bir metin bulunmaktadır. Yazma nüshalarındaki kayıtlar sebebiyle, bu risalenin, İbn Sînâ tarafından meşhur sûfi Ebû Sa'îd b. Ebi'l-Hayr'ın (ö. 440/1049) duaya icabet sebebi, kabirleri ziyaretin nefse ve bedene etkisinin niteliğine dair sorusuna cevap olarak kaleme alındığı düşünülmektedir. Risalede ilk olarak ay-altı ve ay-üstü âleme ilişkin bilinmesi gereken yedi temel öncülden bahsedilmekte, akabinde göksel nefslerle yersel nefsler arasındaki uyuma ve nefsler arasındaki üstünlük hiyerarşisine dikkat çekilerek nefsin bedenden ayrıldıktan sonra bu âleme tesir edebilme imkânına odaklanılmakta ve bedenden ayrılan nefsin, göksel nefsler gibi bu âleme tesir edebileceği savunulmaktadır. İçeriği açısından İbn Sînâ'nın felsefesiyle büyük oranda uyumluluk arz etse de İbn Sînâ ile Ebû Sa'îd Ebu'l-Hayr arasındaki yazışma/görüşme etrafındaki şüpheler sebebiyle bu kapsamdaki başka metinler gibi bu risalenin de İbn Sînâ'ya aidiyetini tartışmalı hale getirmektedir. Bu tebliğ, çağdaş araştırmacıların risalenin aidiyetine yönelik eleştirilerini, müellifin diğer eserlerindeki görüşleriyle karşılaştırarak içerik analizi üzerinden değerlendirmeyi ve İbn Sînâ'nın nefis teorisi dikkate alındığında kabir ziyareti, *istimdâd* ve *tevessülün* ne anlam ifade ettiği sorusunu cevaplamayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *Risâle fî ziyâreti'l-kubûr ve sebebi icâbeti'd-du'â*, nefis, kabir ziyareti, dua, *istimdâd*

YÜZER YAŞAR

A'lâ Sûresi Tefsiri Kime Ait? İbn Sînâ'dan Fahredden er-Râzî'ye Uzanan Bir Aidiyet Tartışması

Bu tebliğde, İbn Sînâ'nın eserlerinin listelendiği bibliyografyalarda kendisine nispet edilen *Tefsîru Sûreti'l-A'lâ* isimli risalenin aidiyeti sorunsallaştırılmakta, eldeki nüshalar ve öğreti düzeyindeki karşılaştırmalar ışığında eserin İbn Sînâ'ya değil, Fahreddin er-Râzî'ye (ö. 606/1210) ait olabileceği iddiası tartışılmaktadır. Tanrı'nın

ispatı, nübüvvet ve meâd olmak üzere üç temel problematik etrafında A'îlâ sûresinin tefsir edildiği risalenin her ne kadar literatürde İbn Sînâ'ya aidiyeti kesin kabul edilse de modern dönemde bu yerleşik kabulü sorgulayan çalışmalar ortaya konulmuştur. İlk olarak Jules Janssens, ardından Meryem Sebti ortaya koydukları çalışmalarla risalenin gerçekten İbn Sînâ'ya ait olup olmadığı sorusunu gündeme getirmişlerdir. Her iki araştırmacı da tefsirin İbn Sînâ'nın felsefesiyle uyumsuz unsurlar barındırdığı ve buna mukabil Eş'arî düşünceyle uyum içinde olduğu gerekçesiyle risalenin İbn Sînâ'ya aidiyetini şüpheli bulmuşlardır. Bu tebliğde, A'îlâ sûresi tefsirinin İbn Sînâ'ya aidiyetine dair şüpheler, Janssens ve Sebti'nin eleştirileri merkezinde tartışılacak, metnin İbn Sînâ'nın temel eserlerindeki öğretileriyle ilişkisi incelenerek Râzî'ye aidiyetinin imkânı üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, A'îlâ sûresi, Fahreddîn er-Râzî, felsefî tefsir, Jules Janssens, Meryem Sebti

ZEYNEP BÜŞRA DEMİRÖRS

Astroloji Bir Bilim Olabilir mi? İbn Sînâ'nın Astroloji Eleştirisinin Temelleri

İbn Sînâ, *el-İşâre ilâ 'ilm fesâdi ahkâmi'n-nücûm* adlı eserinde bir bilimde olması gereken özellikler bakımından astrolojiyi eleştirmektedir. Risalenin temel vurgusu, astrolojinin dayandığı delillerin geçersizliğidir. Buna göre astroloji, kendini doğa bilimlerinden aldığı ilkelere dayandırır, ancak bu bilimlerden aldığı ilkelerin üzerine yanlış hükümler inşa eder. Ayrıca tıp ve tarih gibi disiplinlerden aktarılan bilgileri de kendini geçerli kılmak için kullanır. İbn Sînâ risalede, astrolojinin kullandığı her bir delili inceler ve astrolojinin tutarsızlıklarını vurgular. Ne var ki, bu tutarsızlıklara rağmen astroloji insanların ilgisini çekmeye devam etmektedir ve İbn Sînâ da risaleyi, bir dostunun/talebesinin astrolojiyle ilgilenmeye başlaması üzerine kaleme aldığını belirtmektedir. Bu tebliğde öncelikle risalede astrolojlara nispet edilen deliller aktarılacak, ardından İbn Sînâ'nın her bir delile yönelttiği eleştiriler sıralanacaktır.

Anahtar kelimeler: İbn Sînâ, *el-İşâre ilâ 'ilm fesâdi ahkâmi'n-nücûm*, astroloji, doğa bilimleri, tıp

TÜBİTAK 1001
Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini
Destekleme Programı (Proje no. 125K818)

BAĞLAMI İÇİNDE İBN SİNÂ:
HAYATI, ŞAHSİ İLİŞKİLERİ VE
YAZIŞMALARI ETRAFINDA
İBN SİNÂ'YI YENİDEN KONUMLANDIRMAK

Proje Süresi: 36 ay (2025-2028)

Proje Ekibi: M. Cüneyt Kaya (Yürütücü), Adnan Gürsoy (Araştırmacı), Fatma Karaismail (Araştırmacı), Cemallettin Ergün (Araştırmacı), Yunus Uğur (Danışman), Osman Aydınli (Danışman), Nisanur Çekmece (Doktora öğrencisi)

BAĞLAMI İÇİNDE İBN SİNÂ

İbn Sînâ (ö. 428/1037), Antik-Helenistik dünyadan önemli dönüşümlere uğrayarak İslam medeniyetine intikal eden ve “yeni” bir felsefe geleneğinin oluşumuna zemin hazırlayan felsefi birikimi, geliştirdiği yeni kavramsal çerçevelerin yardımıyla yeniden ele almıştır. Bunu yaparken o, pek çok felsefi meseleye uzun süre geçerliliğini koruyacak çözümler üretmiş; bunları, öncesinde örneği olmayan “felsefi ansiklopedi” tarzında eserler aracılığıyla kuşatıcı bir şekilde okuyucularına sunmayı başarmıştır. İbn Sînâ'nın İslam felsefesi tarihi açısından merkezi konumunun gittikçe belirgin hale gelmesi, onun hakkındaki literatürü günden güne genişletse ve felsefesine dair bilgimizi artırsa da çağdaşlarıyla irtibatına, şahsî-meslekî ilişkilerine ve eserlerini kaleme aldığı bağlamlara dair pek çok nokta hâlâ aydınlatılmayı beklemektedir.

Kasım 2023 tarihinden bu yana Bilim ve Sanat Vakfı'nın desteğiyle, İbn Sînâ'yla ilgili uzun soluklu ve istikrarlı bir araştırma gündemine ön ayak olma hedefiyle hayata geçirilen “İbn Sînâ Çalışma Grubu”nda sürdürülen hazırlıklar, TÜBİTAK 1001

Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı kapsamında üç yıl boyunca (2025-2028) desteklenecek bir projeye dönüşmüştür. Kısaca “Bağlamı İçinde İbn Sînâ” başlığını taşıyan projenin temel amacı, İbn Sînâ’yı felsefi problemlerle tarihestü bir düzlemde ve çevresinden yalıtılmış bir ortamda ilgilenen bir filozoftan ziyade bu problemlerle belli tarihî, siyasî, sosyal ve entelektüel bağlam ve ilişkiler ağı içinde uğraşan bir filozof olarak konumlandırarak ona dair kavrayışımızı derinleştirmektir. Bu bize, İbn Sînâ’nın öğretilerindeki gelişim ve değışimlerin muhtemel gerekçeleri konusunda bazı öneriler sunabileceği gibi, İbn Sînâ’nın telif motivasyonları ile çağdaşları karşısında kendisini, eserlerini ve felsefi yaklaşımını nasıl konumlandığı noktasında da önemli ipuçları sağlayacak; eserleri etrafındaki telif tarihi ve aidiyet tartışmalarına dair bir bakış açısı geliştirme imkânı verecektir.

Projenin öncelikli hedefleri şu şekilde sıralanabilir:

- 950-1050 aralığında Bağdat-Buhara hattındaki siyasî ve entelektüel (felsefe, kelam, tasavvuf, fıkıh ve dilbilimleri) ortamı haritalandırmak.
- Otobiyografi/biyografi bileşkesinin, İbn Sînâ’nın eserlerindeki diğer otobiyografik anlatıları da içerecek şekilde açıklamalı Türkçe tercümesini hazırlamak.
- İbn Sînâ’nın bütün eserlerini tarayarak bir özel isim (şahıs, eser, grup vb.) dizini oluşturmak.
- İbn Sînâ’nın şahsî yazışmalarını içerik ve bağlamları açısından analiz etmek.
- İbn Sînâ’nın soru-cevap tarzı eserlerini merkeze alarak dönemin felsefi ilgilerini belirginleştirmek.
- İbn Sînâ çalışmaları için müracaat adresi olacak bir web portalı oluşturmak ve burada hem İbn Sînâ’nın hayatı ve eserlerine dair görsellerle zenginleştirilmiş verilere yer vermek hem de Türkçe İbn Sînâ literatürüne (kitap, makale, tez, neşir, tercüme) dair açıklamalı bir bibliyografya sunmak.

www.bisav.org.tr

Bilim ve Sanat Vakfı
Vefa cad. No: 41
Fatih/İSTANBUL

40
yılı
**BİLİM
VE
SANAT
VAKFI**